

POSSIBILITATS DE RECERCA DEL PRE-ROMÀNIC I ROMÀNIC DEL MARESME

A l'hora de revisar la bibliografia i els estudis realitzats sobre l'art pre-romànic i romànic del Maresme, hom es pot adonar que aquesta àrea de recerca i investigació representa una *zona fosca* dins el coneixement històric de la comarca, i una àrea poc tractada pels diversos historiadors de l'art.

Una reflexió a priori d'aquest fenomen, ens pot evidenciar l'existència d'una problemàtica, encara no superada, que justifica en gran part aquest fet.

Aquesta problemàtica es podria estudiar, per a la seva millor anàlisi, en tres grans blocs: la documentació, la manca de restes conservades i les poques aportacions de l'arqueologia i les restauracions.

LA PROBLEMÀTICA DE LA DOCUMENTACIÓ.

Si ens aturéssim a analitzar el percentatge de llicenciats que anualment produeixen les Universitats Catalanes, detectaríem que majoritàriament els nostres futurs historiadors que es convertiran en companys de treball, es decanten vers l'estudi d'etapes històriques més properes a nosaltres, època contemporània, o bé per la pràctica de l'arqueologia. Una altra branca nombrosa quant a nombre de llicenciats és la història de l'art, però les àrees d'interès defugen, en el cas de l'art medieval català, les tasques d'investigació de base.

El motiu principal és, sens dubte, la problemàtica que suposa entendre, llegir i fer entenedor un document medieval, explicació recolzada si es comprova el nombre d'alumnes matriculats en l'assignatura de paleografia i diplomàtica.

La documentació, a part de fer-se entendre, afegeix als ulls del novell historiadore unes altres noves i fosques perspectives, si analitza a ull d'ocell l'enorme tasca recopiladora de documentació que li espera. Molts de nosaltres, si hem seguit de prop la feina d'investigació, en aquest sentit, feta per la Dra. Coral Cuadrada, materialitzada en la seva obra *El Maresme Medieval: hàbitat, economia i societat, s. X-XIV*, guanyadora, molt merescudament, del Premi Iluro 1987, ens podem fer una idea de la paciència, treball, temps i diners que ens cal per encetar una tasca semblant, que no tothom està disposat a realitzar i que és necessària per fer un estudi del pre-romànic i romànic de forma correcta.

No acaben aquí tots els infortunis si ens aturem a pensar en la dispersió documental existent. Principalment, els documents, els podem trobar a l'Arxiu de la Corona d'Aragó a Barcelona en les seves diverses seccions; també a l'Arxiu de la Catedral de Barcelona, l'Arxiu Episcopal, entre d'altres. No cal oblidar tampoc, que la comarca del Maresme està dividida en dos bisbats, el de Barcelona i el de Girona, cosa que ens porta a buscar en els Arxius de la capital del Gironès. A tota aquesta diàspora documental, se li pot donar una nota de color pels arxius parroquials i particulars de cada municipi integrant de la comarca, i la dificultat, encara patent, d'accedir al seu estudi, ja que el propietari d'aquests darrers no sempre està d'acord a disposar-nos la consulta, a causa del seu zel patrimonial.

Però també les fonts documentals no aporten, a l'estudiós de l'art pre-romànic i romànic, totes les dades necessàries i referents a les construccions del s. VIII-XII. Sols esmenten donacions, vendes, establiments, ... on la construcció en estudi es cita com una part de les afrontacions.

Per acabar de detallar la problemàtica documental, ens resta explicar que al llarg de la investigació ens podem trobar, a part que rarament es documenti una determinada actuació arquitectònica, esglésies documentades i no conservades i a l'inrevés.

El primer grup, el constitueix el cas que moltes esglésies que vénen referenciades en documents que han arribat a les nostres mans, no han conservat cap vestigi d'època romànica. A vegades hi ha hagut casos que presenten una dificultat més gran, ja que no ens resta cap indici real d'on podia estar situada la capella. Un cas força clar, que dibuixa particularment la situació, és la capella de Sant Martí d'Argentona. Apareix documentalment el 9 de setembre de l'any 878, quan Lluís *el quec*, a instàncies del bisbe Frodoi de Barcelona, confirma a aquest els privilegis i béns continguts en un diploma anterior del seu pare Carles *el Calb* i cita la capella:

... item domum Sancti Martinium, iuxta riva Argentona, cum villaricellos de super positos, cum terminis et adiacentis suis... (1).

Aquesta capella apareix documentada fins al s. XIV, però es desconeix la seva ubicació exacta, fet que porta a un debat interessantíssim entre J.M. Pellicer i F. Carreras i Candi a finals del segle XIX i que actualment ha estat identificada amb Sant Martí de la Pujada (2).

El segon problema, l'església conservada però no documentada, es pot exemplificar amb el cas de l'església de Sant Cristòfor de Cabrils, que si bé és datable del s. X no apareix documentada fins al 3 d'agost del 1037, quan Beremud i la seva muller venen unes terres i on especifiquen en les afrontacions,

... est in villa cabraria et in alliis terminis subtus sancti felicis et prope Sancti Xristofori (3).

LES RESTES CONSERVADES.

Un altre problema que ens podem trobar a l'hora d'estudiar l'art pre-romànic i romànic al Maresme, és que ens queden conservades poques restes.

En les etapes de creixement de la nostra comarca, les construccions canviaven de fisonomia, bé per reformes adients als corrents de l'època, o bé engrandint-les a fi de donar-hi més capacitat, la qual cosa comportava modificar essencialment les estructures anteriors.

El creixement medieval va portar un nou floriment artístic, conegut com el gòtic, que no ens arribarà de ple a la nostra comarca fins al s. XVI. Aquest estil incidiria especialment en les parròquies, que serien substituïdes paulatinament les romàniques per les gòtiques. També d'aquest estil es conserven moltes capelles rurals, disseminades pels nostres boscos i pinedes.

Un altre moment d'esplendor de la comarca es produeix en el s. XVIII gràcies a la industrialització i al comerç amb Amèrica. Aquest enriquiment, juntament amb l'explosió demogràfica, va produir una nova onada de construccions d'un nou estil, el barroc, i també la fallera de revestir els antics edificis d'ornaments seguint la nova estètica.

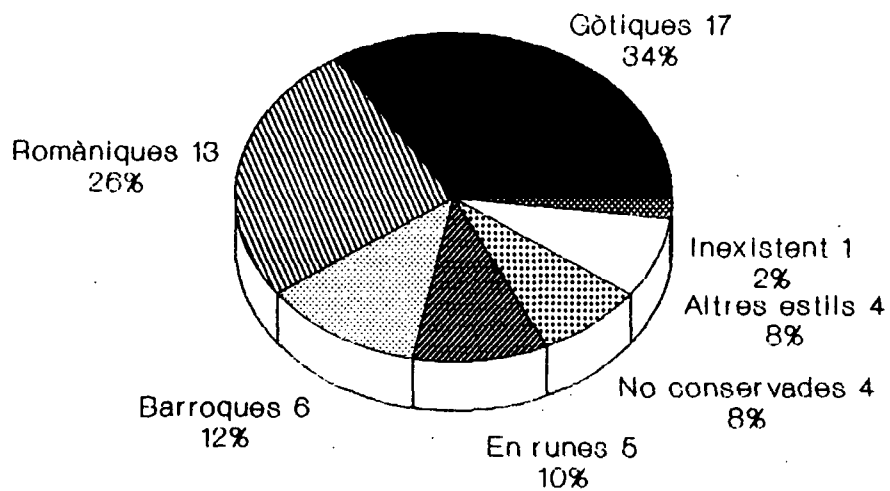
De les 51 capelles que apareixen publicades en la *Guia del Romànic de la Comarca del Maresme* (4) de la secció Grup d'Amics de l'Art Romànic del Museu Comarcal del Maresme, tenim que les esglésies que es troben documentades en època romànica, actualment, pertanyen als diferents estils.

Gòtiques	17
Pre-romàniques i romàniques	13
Barroques	6
En runes	5
No conservades	4
Altres estils	4
Inexistent	1

Aquests percentatges ens indiquen que és difícil treure conclusions, ja que la majoria de les esglésies no s'han conservat. Si parléssim de l'arquitectura civil i militar i d'escultura i pintura, el balanç es va fent cada cop més trist.

LES POQUES APORTACIONS DE L'ARQUEOLOGIA I LES RESTAURACIONS.

L'arqueologia esdevé, en l'estudi del romànic, una ciència auxiliar imprescindible, ja que ens dona materials i dades a vegades necessaris per aclarir punts foscos en la investigació o, d'altres, dona llum a certes fases de la construcció d'un edifici en època romànica que no sabem ni tan sols de la seva existència.

Un exemple clar de l'ajut de l'arqueologia és l'excavació de Sant Andreu d'Òrius, realitzada entre el 28 de gener de 1982 i el 22 de febrer del mateix any. L'excavació fou portada pel departament d'Història Medieval de la Universitat de Barcelona. En el decurs dels treballs, es va descobrir l'existència de l'absis pre-romànic en la capella del Roser, disfressat d'ornamentació barroca de guix. També, com a resultat de l'excavació, es van evidenciar diverses fases constructives durant tota l'edat mitjana fins a la construcció de l'església gòtica actual en el s. XVI. Fases que van des de la capella pre-romànica (2a. meitat del s. X), una ampliació romànica (2a. meitat del s. XI) i una ampliació gòtica del s. XIII.

També cal esmentar les excavacions de Santromà a Tiana, Mata, Traià, Sant Pol entre d'altres.

Actualment, però, hi ha nuclis on seria important fer una tasca arqueològica per la riquesa de dades que sabem a priori i que podrien sortir. Una seria les excavacions a l'església parroquial de Santa Maria de Mataró, on donaria moltes dades des de l'època romana fins al temple gòtic. També Sant Pere de Riu seria important d'excavar-hi degut als particularismes que ofereix, juntament amb el Monestir de Rocarossa, tots dos a Tordera.

No cal, per això, exposar la problemàtica que suposa una excavació. A excepció d'alguna feta amb caràcter d'urgència, és difícil de plantejar un projecte puntual, encara que sigui en un lloc abandonat, perquè és molt difícil que els permisos siguin tramesos pel Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya. A més, els possibles ajuts i permisos van dirigits (especialment a la nostra comarca) a l'àrea romana.

Pel que fa a les restauracions, suposa també una nova eina per a l'estudiós del pre-romànic i romànic malgrat sia escassa. En el cas de la capella del Roser de Sant Andreu d'Òrius, van ser els treballs de restauració els que van descobrir les restes romàniques. També cal citar el cas del campanar de l'església parroquial d'Allella, Sant Salvador de Vilassar de Dalt o Sant Cristòfor de Cabriels.

Per acabar amb aquesta panoràmica de com es troben els estudis del romànic actualment, cal afegir que el corpus bibliogràfic publicat resta encara, en la seva gran part, en l'oblit, i encara per recollir. Falta fer, doncs, un estat de la qüestió, ampli i definitiu de les publicacions fetes sobre el romànic de la comarca.

Tal com evidenciava Anscari Mundó en la conferència de presentació de l'enciclopèdia *Catalunya Romànica*, celebrada en el saló Sant Jordi del Palau de la Generalitat de Catalunya, el desembre de l'any passat, la bibliografia sobre el romànic, i això es pot aplicar al Maresme, sofreix una gran dispersió.

L'interès, com tothom sap, per l'estudi del romànic a Catalunya, arrenca de la Renaixença, on l'edat mitjana significava l'època del naixement de Catalunya com a tal i on es creen les institucions i el caràcter propi del país. La recuperació dels valors nacionals i el sentiment de pàtria porta a considerar l'art romànic com a art nacional català.

En el s. XIX, sense oblidar historiadors com el P. Rius i l'autor de l'obra *Mataró a trozos*, es crea a Mataró l'Associació Artística-Arqueològica, amb Puig i Cadafalch com a màxim exponent i arran del futur Museu Municipal, actualment Museu Comarcal del Maresme. En el 1883, aquesta associació va realitzar una vetllada per la restauració de Ripoll, col.laborant també en altres actes. Va ser en el 1888 quan van organitzar la primera exposició d'art Antic en el marc de les Escoles Pies de Mataró, recollint peces d'art des del neolític fins al neoclàssic, bàsicament amb la col.laboració de particulars, recollint també peces romàniques. Aquest fet va ser l'origen del Museu que s'ubicà a l'Escola d'Arts i Oficis de Mataró.

A part d'aquesta agrupació, voldria fer esment d'un gran nombre d'historiadors locals que des de principis de segle van recollir i publicar en petites monografies la història de capelles i restes romàniques. Podríem esmentar aquí historiadors com Pellicer, Carreras i Candi, Marià Ribas, Vilardebò, Cabanyes, Mn. Mas, A. Giol, S. Vendrell, etc., que tenen publicades en butlletins de centres culturals i col.legis, diaris i revistes, articles variats sobre les diferents capelles, fins i tot en programes de festa major.

També cal esmentar aquí la fundació de la *Unió Excursionista de Catalunya* l'any 1876 i l'*Agrupació Científico-Excursionista* l'any 1898, que van tenir un paper important per a la recerca del romànic, on en els seus arxius fotogràfics, valuós testimoni de l'aspecte d'algunes obres arquitectòniques a principis de segle, i en els seus llibres i revistes publicades, deixen palès aquest anhel.

Malgrat aquest interès de principis de segle envers el romànic, només comptats historiadors parlen de l'època que ens ocupa; les obres de Marià Ribas i Pons Guri entre d'altres, permeten una dèbil continuïtat a l'època medieval del Maresme.

La cristallització de nous estudis sobre el romànic apareixen de nou amb la creació del *Grup d'Amics de l'Art Romànic*. En la Fira Comercial de Mataró d'aquest any, es va presentar aquest Grup com a secció del llavors Museu Municipal de Mataró. Els seus fundadors van ser J.M. Bosch, J.M. Altimira i Joan Picanyol, que des de feia anys la seva atracció per la fotografia i l'art romànic va fer que dediquessin part del seu temps a crear un arxiu fotogràfic sobre les capelles i castells pre-romànics al Maresme. Aquest esperit els va portar a presentar una exposició i un àudio-visual, sobre el Romànic del Maresme, presentats a Tordera (desembre 1978 - gener 1979) i després a Argentona (febrer i març 1979). També en el marc dels actes organitzats en motiu del V aniversari de l'alliberament feudal del Maresme, l'any 1980, en el Museu Municipal del Maresme, va donar llum a la publicació d'un opuscle sobre la *Iniciació a l'Art Romànic del Maresme* i posteriorment la publicació del llibre *Guia del Romànic del Maresme* (1982).

La secció, primerament per la separació del Grup d'Amics de l'Art Romànic, filial del Centre d'Estudis Catalans de Barcelona, que li féu adoptar el nom de *Grup d'Amics de l'Art Romànic del Maresme*, i per altra banda les nombroses crítiques, a nivell general, sobre les seves publicacions, qüestionant la seva tasca, ha portat al fet

que aquesta Secció no hagi estat un aglutinant en el seu entorn dels diversos historiadors que es senten atrets per aquest estil en la nostra comarca.

Darrerament, sols alguns treballs publicats en aquesta publicació i algunes conferències dels cicles *Història a Debat* del Grup d'Història del Casal Aliança de Mataró i les ponències de la *Sessió d'Estudis Mataronins* i publicacions d'Hug Palou i del Museu de Vilassar tanquen la perspectiva actual, sense oblidar els treball de Coral Cuadrada.

Els treballs que s'estan duent a terme per a la confecció del volum dedicat al Maresme de l'enciclopèdia *Catalunya Romànica* d'Enciclopèdia Catalana, donen noves esperances per a l'aprofundiment i estudi del pre-romànic i romànic a la comarca del Maresme.

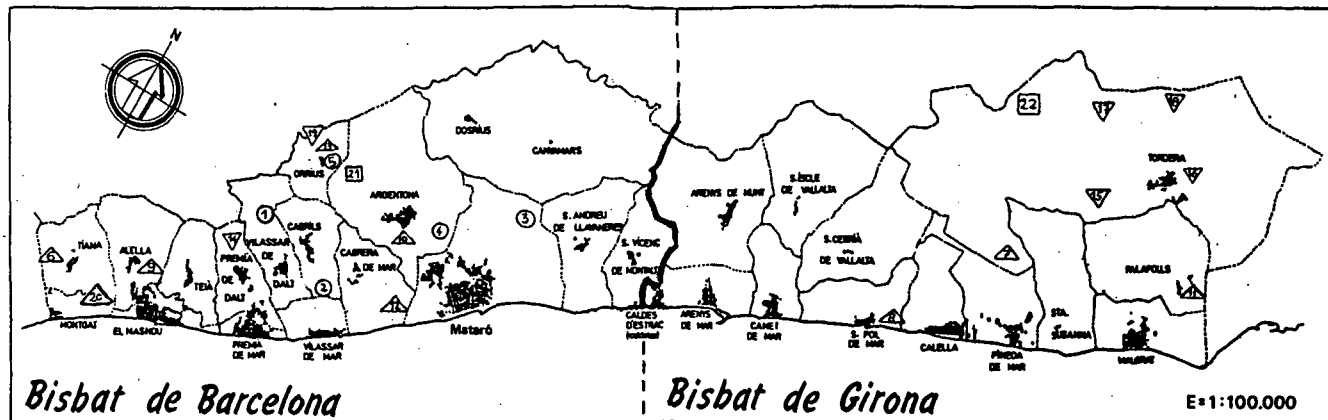
Joaquim Graupera i Graupera

NOTES

- 1.- Arxiu Catedral Barcelona: *Liber antiquitatum I*, fol 1(v), 2a. col. i fol 2(v), 2a. col.
- 2.- GRAUPERA i GRAUPERA, Joaquim. *La capella pre-romànica de Sant Jaume de Traià (Argentona)*. Mataró: Museu Comarcal del Maresme. Mataró 1989.
- 3.- ACB: *Diversorum*, B, 121, 9.
- 4.- *Guia del Romànic de la comarca del Maresme*. Mataró: Museu Comarcal del Maresme, 1982.

EL MARESME ROMÀNIC (Restes)

J. GRAUPERA / 1987

○ PRE-ROMÀNIC (IX-X)

1. Sant Salvador
2. Sant Cristòfor
3. Sant Martí
4. Sant Cugat o Sant Jaume
5. Sant Andreu

△ ROMÀNIC (s. XI)

6. Sant Romà
7. Sant Pere de Riu
8. Sant Pol
9. Sant Feliu
10. Sant Maria del Viver
11. Sant Genís
12. Santa Margarida
13. Sant Andreu

▽ ROMÀNIC (s. XII)

14. Sant Mateu
15. Sant Andreu
16. Sant Esteve
17. Sant Ponç
18. Sant Vicenç
19. Sant Bartomeu
20. Sant Martí

□ ROMÀNIC (s. XIII)

21. Sant Pere de Clarà
22. Santa Maria de Roca-Rossa